КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 11.
ЛИСТОПАД
1938.
РІЧНИК XI.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ІСТОРИЧНИЙ ДЕНЬ.

День 8. жовтня 1938. р. став історичним не тільки для найдалі на південний захід висуненого закутка української землі, а й для цілого українського народу. Здобуття державного права Закарпатською Україною в межах чесько-словацько-української федерації є вже фактом. Прийшло воно в часі найбільшого приниження українського народу і в тім фасцинуюче значіння цього факту.

Карпатська Україна (офіційно „Підкарпатська Русь"), від 1918. року провінція Чехословацької Республики, обіймала дотепер територію 12617 квадратових кільометрів, з населенням в числі 725.000 душ після стану з 1. XII. 1930. р. Коли додати приріст населення від того року, одержимо около 850.000 душ. Колиж дочислити ще ті повіти теперішньої Словаччини, в яких живе у більшости українське населення, то закарпатська українська територія обіймає кругло 16.000 квадр. кільометрів простору і около 1 міліона душ населення.

(Для порівнання: Бельґія має 31.000 квадр. км., скелиста Альбанія 28.000 кв. км. з 1 міліоном населення, Голяндія 34.000 кв. км., Швайцарія 41.000 кв. км., станиславівське воєвідство 16.900 кв. км. з $1^1/_2$ міліоном населення). Числом населення і простором Карпатська Україна буде найближча до Альбанії, беручи на увагу, що гористо-камінистий характер албанського терену сильно зменшує її ужиткову площу, наближуючи цю державу до Карпатської України.

Закарпаття має переважно аґрарний характер, бо міської людности є всього 15%. Людність ця, на жаль, в більшости неукраїнська, жидівсько-мадярська. Українське селянство ще не вспіло зорґанізувати себе на стільки кооперативно (бо це одинока дорога до опанування торгівлі та промислу), щоби мати вплив на інші, поза хліборобством, ділянки господарського життя. Всеж таки 20 літ перебування у свобідніших, як за Мадярщини, політичних умовинах, не пройшли безслідно. Покладено преважну *основу* під відродження села, а саме: *повстала сільська народня школа*, зі своїм русько-українським учителем і своїми, які вони там ще не є, підручниками. Вслід за піднесенням грамотности населення прийшли й початки позашкільної освітньої орґанізації населення: Просвіта й інші культурні обєднання.

На цій базі зможе в скорому вже часі зацвисти й господарська орґанізація; її створити й розбудувати буде пекучим завданням найближчих літ. Без господарської орґанізації від низу до верху буде недомагати все, що створиться в інших ділянках: політичній і культурній.

Автономній Карпатській Україні пересилає щирий привіт кожне українське серце. Не хотіли б ми однак, щоби серед радощів святкування затьмилася там свідомість того, на яких крихких основах буде спиратися нова, своя державність. Вся торгівля і промисл в жидівсько-мадярських руках: ось реальна дійсність. Цей чужинецький елємент напевно не буде активно підпирати нової політичної дійсности. Тому — навіть незалежно від інших, соціяльних мотивів, сам політичний момент повинен привести наших земляків на Закарпатті до енерґійної діяльности в економічній ділянці.

Міжтим, до цього часу, кооперативна справа стояла там дуже слабо. Прояву самодіяльности населення в напрямі боротьби з розпаношеним лихварством (товаровим і грошевим) мало. Спроби жертвенних одиниць, які були і є, ще не находили масового відгуку в народній гущі. Тепер, коли багато інтеліґенції й освічених селян піде до праці в управлінні державою і самоуправними тілами, боїмося, що може бути з кооперативною справою і взагалі з господарством — ще гірше. Запобігти злу може тільки живіша самодіяльність самої народньої маси.

Без тої роботи все інше висітиме у повітрі. Це буде бальоник, наповнений ґазом. Узискану форму треба чим скоріше виповнити здоровим і сильним змістом, щоби не було прикрого розчарування!

ПРОЧИСТИТИ ПЕРЕДУСІМ ІДЕОЛЬОҐІЮ!

Кооперативний рух на українському Закарпаттю все ще не вийшов з першої стадії, так звичайної на „кольоніяльних" теренах. (Маємо на думці такі терени, як Індія або й Китай, де кооперація не станула ще на власні ноги, а є швидше насаджувана згори, опікунчою рукою владних сил, себто носить характер добродійної акції публичних чинників). Є вправді поважне вже число кредитових кооператив (понад 230), сільських закупочно-збутових та споживчих (разом коло 130), але рух цей не виявляє належної самодіяльности, як у питанні мобілізації власних капіталів та і у розбудові власної товарової торгівлі. Наслідком того була до тепер повна залежність від празьких кооперативних центрів, як у ділянці фінансування, так само й постачання товарів та збуту місцевих с. г. продуктів.

Проявом на зовні слабої активности кооперативного життя на місцях є сірий зміст одинокого орґану закарпатської кооперації — „Друженственнаго Вѣстника", що виходить уже 13-ий рік в Ужгороді.

Як звичайно в кооперативному ділі — причин треба шукати в самому ґрунті, в народній масі. Вона ще очевидно і взагалі за

слабо освічена і немає належного кооперативного освідомлення. Бажаючи, щоби поступ прийшов можливо скоро, треба вдарити у ці обі точки: у загальну освіту і спеціяльну кооперативну пропаґанду.

Теперішний „Дружественный Вѣстник" такої служби не може виконати. На перешкоді тому стоїть не лиш його зовнішня форма: мова, далека від мови місцевого населення, мова — мішанина українщини, московщини і чешчини*). Також і зміст тої кооперативної пропаґанди, яку веде Др. Вѣсник — анемічний, кооперативно недодуманий до кінця, а тому й незапалюючий і непереконуючий. Для видавців „Др. Вѣстника" кооперація це не окремий, самостійний суспільно-господарський світогляд, який хоче будувати новий, свій власний світ; для них кооперація це якась причіпка до капіталізму, лиш поправка до його надмірних переростів:

„дружество и само является на самом дѣлѣ капиталистичным предпріимством, однако без перестрѣлков капиталистичной экономичной системи". (Др. В. ч. 17, передова). Кооперація, на думку тоїж статті „не стремит до прекращенія капитализма, но старается только справити його ошибки".

Щоправда, в дальшій частині статті підкреслюється й суспільні прикмети кооперативи, але враження мимо того остає те саме: чогось недоговореного і нерішеного. В такому ж дусі видержане все інше, що подає своїм читачам орґан нашої закарпатської кооперації. Не диво, що й маса мало цікавиться і орґаном і цілою кооперацією: не бачимо дописів з місць, ані статтей писаних не-редакцією; орґан від початку до кінця дише затухлою офіціяльщиною.

Поглиблення кооперативної роботи на Закарпатті треба почати від самих ідеольоґічних основ. При ясному поставленні високих і великих ідеалів кооперації, скорше найдуться серед народніх мас ентузіясти служити її великим цілям. Друге, що конечне, це: писати просто і ясною для всіх мовою. Бо з тою схолястикою, яка є тепер, наперед не підемо.

Знаємо, що деякі орґани („Світло", „Учительське Слово", „Земля і Воля" і ін.) в ряди годи пропаґують кооперативну думку живіше й зрозуміліше, як „Др. Вістник". Але цього вже нині мало. Треба справу поставити на систематичний ґрунт.

---

*) Який селянин, ба який півінтеліґент годен зрозуміти прим. таку високопарну конструкцію думок:

»В народохозяйственном смыслѣ цѣлью дружества есть, чтобы уменьшило шкодливое вліяніе капитализма выбудованого на основаніи экономической свободы для достиженія великих зысков, ибо така неограниченна дѣятельность из публичной точки зрѣнія не является всегда полезною; чтобы в то-же время уменьшило перестрѣлки соціализма и чтобы своими мирными средствами побороло противоположныя препятствія, которы встрѣчаются между двумя экстремными экономичними системами«. (Др. В. з 1. IX. 1938).

ПО ЗАМКНЕННІ СТАТИСТИКИ ЗА 1937. РІК.

Статистичний відділ РСУК закінчив обрахунки стану наших кооператив на конець 1937 року. Кожному цікаво знати, як представляється тепер наш кооперативний дорібок (у трьох галицьких воєвідствах).

Число кооператив, членів РСУК за 1937 рік досягло 3.330, проти 3.097 у 1936 році, таким чином є зріст на 227 одиниць, або 7,3% (приріст польських кооператив на ційже території дещо вищий).

Число членів у кооперативах РСУК з кінцем 1937 року було 642.767 осіб, проти 523.776 у 1936 році; є отже поважний приріст кругло 119 тисяч душ, або 22,7%. (Найбільший приріст членів був в молочарських кооперативах). Це дуже відрадний факт, бо свідчить, що рух наш має ще експанзивну силу.

Загальна сума оборотів товарових кооператив піднеслася дуже поважно, бо майже подвоїлася від 1935 року (конець кризи); від 1936 року є зріст на кругло 40%. Зріст був найбільший у Центросоюзі (108,8%), менший в окружних союзах (57,4%), найменший у місцевих закупочно-збутових кооперативах (25,4%). Не є це цілком нормальне явище; булоби ліпше, якби було навпаки. Знаємо, де причина того явища: це є розбудова збутових операцій окружними союзами, яку переводилося досі без систематичної участи місцевих кооператив. (Над питанням, як зреформувати нашу дотеперішню систему збуту с. г. продуктів працює саме Центросоюз).

З інших краєвих централь товарової торгівлі мав невелику звишку Маслосоюз (0,9%), а Народна Торговля малий спад (0,5%). Ці два явища можуть бути тільки припадковими і проминаючими; якби одначе тенденція застою у названих двох кооп. осередках мала прибрати більш тривкий вигляд, то діячам цих двох секторів прийшлобся поважно думати про те, яких вжити засобів для переборення імпасу. Здається однак, що у „Маслосоюзі" явище застою є переходове (у 1936 році була звишка оборотів на 20%), а в Народній Торговлі спад торгів на 0,5%, був все таки менший, як у попередньому році, коли виносив 33%. Що так є, на це вказувалаб ця обставина, що міські споживчі кооперативи (ділянка праці НТ, як союзу) мали на загал поважну звишку оборотів (23%).

Власні фонди усіх союзних кооператив РСУК піднеслися в 1937 році на 3,112.000 зл. (в тому зрості 1,9 міл. приріст запасних фондів, 1,2 міл. приріст уділів) і виносить 24,4 міліонів зл. (= 41,8% всіх фондів).

Сума вкладок ощадности у кредитових кооперативах піднялася з 8,6 міліонів злотих до 10,6 міл. зл., значить на повних 2 мілiони, або 25%. Це також добрий успіх, який свідчить про те, що наш кредитовий апарат здобув вже довіря до себе і є притягаючим для щадників осередком.

Разом кооперація, обєднана в РСУК, придбала, як оборотові засоби, нових 5 міліонів злотих власного або напів-

власного капіталу (за такі вважаємо щадничі вкладки, з огляду на їх малу мобільність в наших умовинах).

Як бачимо, на загал був рік 1937 роком успішної праці в нашій кооперації.

НАРІД У БІДІ.

Не торкаючись політичного боку справи, мусить кожний погодитися з тим, що на чеський нарід впали тяжкі удари. Його держава втратила свої природні оборонні кордони, джерела важних сировин (передовсім топлива), дохідні кліматичні місцевости, вкінці й велике число, близьке міліона душ, населення чеської народности. Отже якби не оцінювати дотеперішні промахи чеської політики що до національних меншин, зокрема на нашому Закарпатті, мимо всього нема сумніву, що доля чеського народу тяжка, а сам він пережив катастрофічне потрясення.

З найбільшою цікавістю беремо в руки перші чеські кооперативні часописи, що загостили до Львова після довшої перерви, спричиненої політичною суматохою. Як приняли тверді удари судьби провідники і маса чеського народу? Які там настрої? Ненависть, гнів, розпука чи розтіч думки? Взаємні обвинувачення і розбивання собі голов, мовляв „я мав рацію", „я бувби інакше вів справи і т. д."? Підозрівання провідників у зраді, ба навіть в корупції — річи такі відомі нам, що переживали свою траґедію розбитих сподівань?

Не те. Інші настрої переважають в чеській пресі і в народі. Замісць хаосу анархії — переважає сконцентрованість думки, замість дикої орґії самообвинувачень — пристрасти виливаються на зовні, в бік головно тих, що не додержали слова. На внутрішньому фронті та сама консолідація нації, яка завше ціхувала чеське суспільство. Замісць махнівщини — кличі до карности й згоди; над усім домінує клич: „до скріпленої праці!"

Ось зразок: у „Земедєльскіх дружстевніх лістах", орґані с. г. кооперації пише др. Л. Дворжак, ґубернатор Націон. Банку і ґенер. директор Центр. Союзу с. г. кооперації:

„Зраджено й упокорено диктатом чотирьох імперій нарід Чехів і Словаків зате, що боронив свою землю, свободу і достоїнство кожної людини та що вірив союзницькій французькій державі, що вона сповнить приняті на себе обовязки.

„Сильні договорилися про мир, а ціну згоди взяли собі від слабого...

„Йти на самогубство ми не могли. Тому ми мусіли уступити. І хоч упокорені й бідніші, виходимо з честю перед нами самими і перед цілим світом.

„Кудиж маємо прихилитися з нашим горем? Можемо його вичитати зі сумного лиця кожного нашого працівника на поли, в робітні, уряді. Де подиблемо наших вірних людей, бачимо, неначеби всі нараз постарілися на пару літ.

„Кудиж нам звернутися з нашою горечю? Тільки до своїх. Муж до жінки, жінка до мужа, діти до родичів, родичі до дітей,

приятель до приятеля, працедавець до співробітників, робітник до працедавця, кожний лиш до друга свого, до гробів своїх близьких, до рідних нив, лук, майстерень, до того усього, що наше, що розуміє наш біль, що ми кохаємо тим більше, чим більше ми втратили тої нашої гарної батьківщини.

„В себе самих увійдім і в свою працю занурім нашу печаль. Життя народу, найцінніший скарб, ми врятували, хоч нам бухає з окаліченого тіла багато крови. Треба скоро гоїти рани, затамувати спливаючу кров і знова справити наш менший ґрунт. Буде нас на ньому більше, отже мусимо куди тісніше стулитися до себе.

„Біль і горечь, захват і любов свою перемінити в твердий гартований метал, більшою й справнішою працею рук і духа, якаб нам дала змогу прокормити і дати працю кожному членові нашого народу.

„З одиниць, що живуть побіч себе, мусимо витворити одну велику громаду одної душі, серця і волі, що спільно чує, взаїмно собі помагає, що не байдужа до долі окремих членів; так прославимо й укріпимо в середині Европи нову нашу національну державу.

„Дух правдивої християнської громадськости, вірности і трудящости, дисципліни й порядку, довіря і контролі, чистих рук і думок, що завжди наповняв наші кооперативні ряди, поведе нас безпечно й до нового, щоправда важкого, але дастьбіг безпечного й гідного життя в нашій, правда меншій, але тим певнішій і щасливішій батьківщині!"

Це голос одного з чолових мужів чеської кооперації і чеського народу. А ось речення із вступної відозви премєра ЧСР, ґен. Сирового:

„Хлібороб, робітник, промисловець, ремісник, це основні сили народу. Щойно як вони здорові й певні, може процвитати торгівля. Провідною засадою політики уряду буде: праця і хліб для всіх!"

„Тому вас взиваю до праці, порядку і дисципліни".

Послухаймо врешті останнього слова відходячого президента др. Бенеша:

„Ми нарід типово тверезий і так само, як ми не стратили голови у щастю, невтратимо її й у нашому нещастю. Героїзм праці і самовідречення, якого від нас жадає теперішня хвиля, не є нічим менший або менше достойний, як геройство на полі бою".

Праця, праця і ще раз праця! Єдність, любов, карність і солідарність — ось слова, що відміняються тепер на всі лади в заявах провідників чеського народу. Аж дивно, як тут зовсім не чутно ноток ненависти, злоби, люті. Здається, що і в цьому випадку нам, Українцям, треба багато вчитися від Чехів!

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Колєктивізація сільського господарства в Совєтах

(Продовження*).

III. Що таке колхоз!

Перейдемо до обговорення статуту, орґанізації, господарки та розподілу доходів колхозу (артілі).

Після § 1. статута з 1930 р. батраки, сільська біднота й середняки творять артіль з метою спільними засобами продукції та спільними орґанізаційними зусиллями збудувати велике колєктивне господарство та в цей спосіб затріюмфувати над кулаком і над усіми визискувачами й ворогами працюючого люду; усунути темноту й злидні селянські; покласти край дрібній і відсталій індивідуальній господарці та завести на її місці колєктивну з її високою видатністю праці та здібністю кидати на ринок у великих скількостях сільсько-господарські продукти.

Ці завдання артілі ані словом не згадують про інтереси її членів, селян — так, начеб вони мали жити тільки ідеалами партії, а не були тверезими реалістами, якими завше, скрізь і всюди є селяни.

Статут колхозу нічого не говорить теж і не передбачає можливости ліквідації його. Колхоз є вічний. Він згадує, правда, про виступ із його члена та про викинення його за кару з членів. Але решта членів мусить у йому залишатися. Селянин-колєктивник таким чином є прикутий до артілі, наче давній кріпак до панської землі. Тільки, що дійсним власником артілі і її паном є держава і за такого її вважає себе більшовицька влада, хоч про це в статуті артілі не говориться.

Параґраф 2 статуту гостро забороняє наділювати бувших членів артілі її землею. Можуть вони одержати державну землю, але тільки вільну, себто неужитки та до цього не мають вони ніякого права. Вступаючи до колхозу, селянин, за § 4. статуту, зрікається своєї землі на його користь. Йому полишають хату, дрібний мертвий інвентар, 1 корову і певну скількість хлівної худоби після оцінки артільної управи. Решта його маєтку з усім запасом зерна і паші переходить на спільну власність колхозу. Це вивласнення відбувається раз на завше.

Після 8 і 9 параґрафів статуту кожний, нововступаючий член артілі є обовязаний внести до її каси ще грошеву вкладку, у висоті 2—10% всього сколєктивізованого й не сколєктивізованого його маєтку. А коли цих вкладок нові члени не платили, тоді відчислюється зі сколєктивізованого маєтку їх відповідну суму в грошах, яку відраховується до так зв. неподільного фонду артілі, ніколи не зворотного. Решту маєтку записується членові, як його уділ, оцінюється і вписується йому до книг у рублях. При виході

*) Гл. ч. 9. і 10. »К. Р. за біж. рік. — Ред.

члена з артілі звертається йому його уділ, але тільки $^1/_3$—$^1/_5$ оціненої суми так, що після виходу з артілі селянин стає злидарем.

Параґраф 11. статуту говорить про розподіл доходів артілі та про це буде в нас мова далі.

Характер артілі примусовий. Примусом і силою загнані до колхозів селяни позбавлені теж самоуправи, хоч про „автономію" їх згадує статут артілі. Член її є цілком залежний від управи артілі, що в свою чергу підлягає з одного боку секретареві партійної ячейки, а з другого президії сільського совєту, себто місцевої адміністрації. Залежність артілі на цьому не вичерпується. Вона підлягає політичному доглядові й обсервації: районового ҐПУ, а від 1933 р. політичного відділу М. Т. С., що має своїм завданням з одного боку пильнувати виконання артілею своїх обовязків перед державою в точно означених речинцях, а з другого — має слідити за настроями в спільноті та очищувати її від усяких протисовєтських і шкідницьких елєментів. Артіль підлягає вкінці районовому відділові земельного комісаріяту і районовому союзові колхозів. Всі головні директиви для артілів походять однак від центрів поодиноких цих орґанів. Система орґанізації артілі таким чином строго централістична.

Цей характер артілі в нічому не нарушує § 19. статуту, що каже: „загальні збори членів будучи вищим, керівним орґаном артілі, рішають про всі важніші справи, вибирають управу, ревізійну комісію та затверджують програму їх праці". В другій однак частині цього § є застереження, що голосування на загальних зборах відбувається явно. Це цілком перечеркує значіння загальних зборів. На запит голови їх „хто проти?" ні один член артілі не зважиться піднести руки, бо не хоче ризикувати викиненням з артілі, арештом, а навіть засланням. Всі внески, що їх президія предкладає зборам, ухвалюються все „одноголосно".

Працю в артілях виконують так зв. бриґади, на які поділені їх члени відповідно до роду праці й на чолі яких стоять бриґадники. До послуг артілі є фахівці й урядовці.

Управа артілі (голова та його заступники, секретарі партійної й комсомольської ячейок, специ, контрольори і т. д.) є вільна від фізичної праці, бо вона виконує так зв. „господарські функції" артілі. До цеї управи треба ще зачислити так зв. „чорнильну бриґаду", що складається з цілої хмари ріжного роду канцеляристів.

Для ясного перегляду орґанізації адміністрації колєктивного господарства подаємо за Менцером понижчу таблицю, що рівночасно показує залежні звязки від центральних установ у Москві.

Орґанізація колективного господарства з увагою на звязки з центральними орґанами правління (державним, політичним і продукційним).

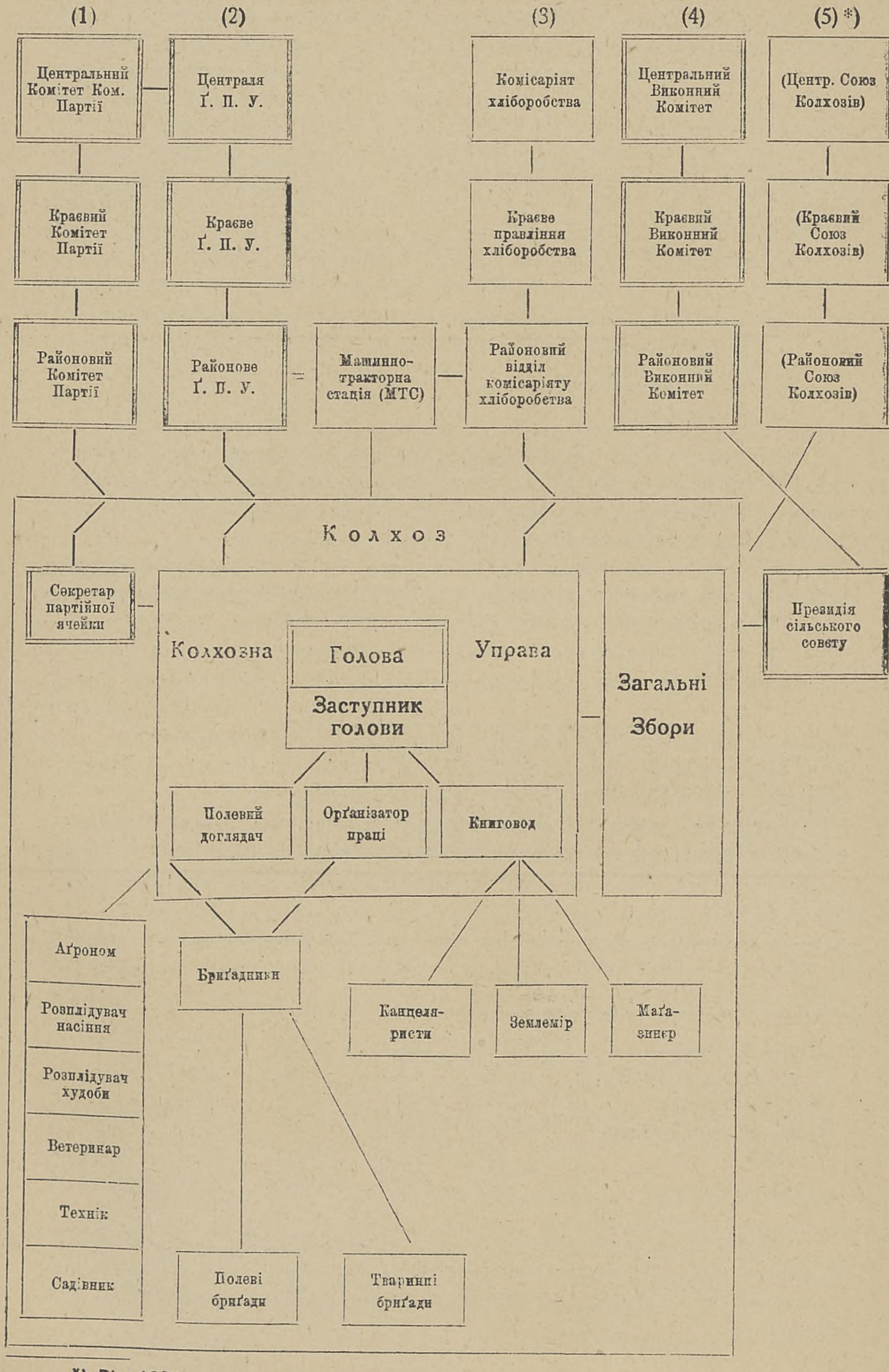

*) Від 1932 скасовано.

Перейдім до господарки колхозів.

Машинізація їх займає головну увагу більшовицької влади. В цьому вона дуже заінтересована. В машино-тракторних стаціях (МТС), що виконували працю машинами в артілях, має більшовицька влада дуже доходові підприємства. Вона силкувалася як найбільше закладати їх не тільки задля раціоналізації господарки колхозів, але з добре зрозумілого купецького інтересу.

Перші М. Т. С. появились у 1929 р. Понижча таблиця подасть нам зріст стацій та скількість посіданих ними тракторів (в тисячах штук):

	1930 р.	1932 р.	1934 р	1935 р.
Скількість МТС	158	2.502	3.533	4.377
Скількість тракторів у їх посіданні . . .	31,1	82,7	177,8	?

З початку самі артілі користувалися тракторами. Дбаючи про рентовність своїх МТС, більшовицька влада стала систематично зменшувати в них трактори. В 1932 р. скількість їх виносила тільки 2%, а в 1924 всього 0,1%.

МТС мали не тільки трактори, але всякого рода сільсько-господарські машини, а навіть комбайни (скомбіновані машини).

МТС управляли землю артілів в скількостях:

1930 р.	1932 р.	1934 р.	1936 р.
27,4%	49,5%	63,9%	80,0%

Про стан живого інвентаря в колхозах говорить понижча таблиця. Після даних совєтського статистичного річника з 1935 р. в колхозах усеї Росії на 1 липня кожного року було худоби (в тисячах штук):

	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.	1934 р.
Разом коней . .	4.437	12.116	10.770	10.123	9.939
у цьому числі робочих	3.554	9.299	8.799	8.566	8.093
Рогатої худоби . . .	3.568	8.265	10.113	9.174	9.855
в цьому числі коров .	1.407	3.003	3.042	2.970	3.093
Свиней	861	2.521	3.211	2.971	3.686
Овець і кіз	5.607	12.345	12.084	12.244	14.125

Щоби зрозуміти дійсний зміст цих цифр, треба мати на увазі, як росли в цьому часі колхози. На 1 червня 1930—33 рр. і на 1 жовтня 1934 загнано до колхозів селянських господарств (у міліонах):

1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.	1934 р.
6.0	13.0	15.1	15.2	15 9

Число — значить — селянських господарств у колхозах з року на рік росло. Пропорційно повинна б теж збільшатись і скількість худоби. За даними з 1928 р. кожне селянське господарство мало пересічно 1—4 коней, які селяни мусіли віддавати колхозам. До цього треба додати природній розплід худоби. Тимчасом скількість коней у колхозах з 1931 р. не росте, а зменшується. Із зіставлення виходить, що в 1931—4 згинуло в колхозах около 5 міліонів штук худоби і весь природній приріст коней. Гинув теж прочий живий інвентар. На підставі офіційних обчислень в часі від 1. І. до 15. II. 1933 згинуло 14% телят, 22,6% поросят і 8,1% ягнят. Ці цифри говорять самі за себе.

Москва наказувала колгоспам збільшувати їх засівні площі, щоби в той спосіб одержати більше збіжжя. Цьому наказові мусіли колхози повинуватися через заорювання найліпших пасовиськ і сіножатів. Наслідком цього пішло катастрофальне обмеження теренів з сінокосу, спад пересічного врожаю трав з 1 га, зменшення загальних зборів сіна та застрашаюча недостача паші для худоби. Після даних „Річника сільської господарки" за 1935 площа сінокосу впала з 50,3 міліонів га в р. 1928 до 40,9 міліонів га в 1934 р., урожайність трав з 1 га — з 13,4 сотнарів до 10,1 сотн., а загальний збір — з 676 міліонів сотнарів у 1928 р. до 405 м. у 1934 р.

Наслідком цього наказу вся засівна площа в господарці совєтського села на протязі 7 років (1928—1935) збільшилася о 4,4 міліонів га, себто пересічно о 630 тисяч га річно. Треба однак зазначити, що в 1927 р., себто в добі НЕП-у, приватні сільські господарства збільшили свої засіви в порівнанні з попереднім роком о 2,1 міліонів га.

Совєтська статистика подає тенденційні цифри про збіжеві збори з 1 га. Можна приняти, що вони не переступали в колхозах зборів передвоєнної Росії, себто 8 га. Надії більш. влади на піднесення урожайности збіжжя що найменше о 35% не здійснилися.

Переходимо до розподілу продуктів колхозів. Питання це, властне кажучи, рішає про їх рацію існування і життєздатність. Схема його така: на першому місці, розуміється, стоїть держава, на другому колхоз із його коштами продукції та спільними потребами і вкінці на останньому — члени колхозу.

Найбільшу пайку в натурі забирає держава при помочі свого податкового апарату. З 1933 р. законно означено й віддано їй пересічно до $^{1}/_{3}$ частини продуктів колгоспу. В центральній Росії (московські ґубернії) виносила вона 25%, на Вкраїні 35%. В дійсності висота її була далеко більша, бо податковий апарат не перестерігав приписів і хотів владі прислужитися. Що він „працю-

вав" справно, про це говорить понижча таблиця. Влада стягнула з колхозів Росії в міліонах сотнарів:

	збіжжя	бавовни	льну	цукр. буряків
1928 р. . .	107,9	7,9	1,7	93,7
1930 р. . .	221,4	10,7	1,8	132,4
1932 р. . .	187,8	12,0	2,9	61,2
1934 р. . .	262,5	11,8	2,7	95,1
1835 р. . . .	283,9	16,5	3,0	154,8

Вправді влада платила колгоспам за реквіроване зерно, але ціни за його були найнижчі та не в порівнанні до тих, за які продавала вона те саме зерно на ринку.

Ось ціни, які держава платила колгоспам за сільсько-господарські продукті (в копійках за кільоґрам):

	Урожай			
	1927	1928	1933	1934
Жито	4,7	5,7	6,3	6,4
Пшениця	6,8	8,0	8,4	10,1
Овес	4,2	5,0	5,6	5,5
Ячмінь	5,4	6,0	6,4	—
Кукурудза	3,9	4,3	5,4	—
Соняшник	7,7	8,1	8,7	—
Просо	—	—	—	5,8
Гречана каша . . .	—	—	—	6,9
Масло	—	—	—	250,0
Літра молока . . .	—	—	—	15,0

А ось ціни, по яких держава продавала продукти споживачам у Москві на картки, що існували до 1935 р., і у вільній торговлі без ніяких обмежень (в копійках за 1 кґ):

	Карткова система		Система вільної продажи		
	1932	1934	1932	1934	195 на 1 X
Житня мука . . .	14	66	—	—	250
Пшенична мука. . .	19	72	—	—	260
Хліб разовий	12,5	5	250	150	100
Хліб пшеничний	17,5	60	400	300	110
Просо	30	27	100	500	300
Гречана каша . .	25	32	110	700	500
Овес	—	—	—	—	75
Масло	466	800	1,800	2,700	2.600
Літра молока . .	—	—	100	80	80

В цей спосіб більшовицька влада виступала в ролі купця (реквірента податку в натурі), але ориґінального купця: при за-

купах, користаючи зі свого насильства; при продажі, користаючи зі свого монополю.

В цьому часі більш. влада зареквірувала з колхозів мяса живої ваги (в міліонах сотнарів):

1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934
17,0	26,3	17,3	28,2	12,1	8,8	11,5

Спад реквізиції мяса з 1932 р. пояснюють нам причини, що про їх ми вже згадували.

Податки в натурі не вичерпують ще доходів держави з колхозів. І від 1933 р. властивим господарем колхозу є МТС, як державне підприємство. За переведення робіт у господарстві колхозів МТС одержує з усього збору збіжжя 20%, буряків 17%, картопель 16%.

Дальші позиції у видатках продуктів колхозу припадають на такі фонди: засівний, кормовий (паші) і резервний (на випадок невррожаю). Висота їх виносить 10—15% зборів.

2% після закону з 1935 р. відкладають на „удержання неспосібних до праці", 10—30% на „неподільний фонд", „культурний фонд", на користь „Освіяхім-у" (Орґанізація помочі розвитя совєцької авіятики і химії), „Мопру" (Міжнародня орґанізація помочі революціонерам) і т. д. Відтак ділять продукти на прохарчування членів колхозу. Коли після розподілу продуктів на всі ці цілі ще щось лишиться у колхозі, може він продати власне збіжжя (мукою, зерном, печеним хлібом) на вільному ринку. З готівки, вирученої з продажи, оплачує колхоз ще безпосередній грошовий податок державі (3.5%), звертає державні позички, оплачує асекураційні премії, покриває господарські й адміністраційні витрати, поповнює неподільний фонд і виділяє кошти на культурні потреби.

На самому кінці виплат у натурі та ґрошах стоять члени колхозу.

З початку обовязувала рівність платень за працю колхозника, без огляду на її якість та інтенсивність. Робочий день тривав 8 годин нормально, в часі літніх пильних робіт 10 годин. Тільки в совхозах перестерігали 8-ми годинний день праці. Платня за робочий день виносила пересічно 1 рубль. В лютні 1930 р. центральний союз колхозів видає обіжник „Про орґанізацію праці в колєктивних господарствах", яким заводить акордову систему в колхозах. Виставлено дві норми платень: одну за всі праці відповідно до її скількости й часу, другу за праці відповідно до їх тягару та якости. В основу за час праці береться 10 годин. Нормою цеї нової системи оцінки праці в колхозах є трудодень. У 1930 р. в перше поділено праці в механізованих колхозах на 7 ґруп, а в немеханізованих на 5 ґруп. В І ґрупі, найнижчій і найлегшої праці признається за працю 0,50 — (пів) трудодня, в останній і найважчій (VII) 2 трудодні. Середню працю оцінюється на 1 трудодень,

тяжку на 1,25 трудодня. Заробіток за 1 трудодень рахується 1 рубль. В готівці однак одержує член колхозу від 10—70 копійок за трудодень. Заробіток, отож, колгоспника надзвичайно мізерний.

Становище колгоспника стало незавидне. Як признав в 1934 комісар Чернов, у колгоспах недоїдають, а навіть голодують. Селянам відібрали землю, господарські будинки, мертвий інвентар, худобу, зерно, пашу і то раз на завше — на те тільки, щоби вони працювали на державу та на всіх, тільки не на себе. Цього колгоспник із селянською психольоґією, що тверезо дивиться на справу, не може зрозуміти.

Тимто становище таке зумовлює його відношення до самого колхозу, до праці в йому й до його маєтку та до більшовицької влади. При кожній нагоді він силкується оминати працю, або працювати ліниво та нищити маєток колхозу. В колхоз завітало не тільки глухе невдоволення проти більшовицької влади, але й ненависть до неї.

У всіх колхозах Росії в 1933 р. за совєтськими даними з поміж усіх працездатних членів 28% систематично усувалося від праці. А як виглядає праця в колхозах, вистарчить навести за Масловим один тільки приклад, який подав до публичної відомости Яковлєв у своїй книжці „Вопроси орґанізації" (ст. 247—248):

„В артілі „Червона Армія" на Вкраїні, в 6-ій бриґаді працювали дві жниварки, обслугувані 4-ма косарями, 14 робітниками до звожування, 4 до укладання стирт, 2 до кошення місць, невигідних для машини, 1 до води й до варення і 1 бриґадника. Ми вислали — говорить Яковлєв — людей до провірення часу їх праці. Результати були такі: косарі вийшли в поле о год. 7.30 рано. Дорога забрала їм 1 годину 5 мінут. Як прийшли на місце, посідали й курили цигарок — це заняло 1 годину 14 мінут. Потім пішли до стада по коні, це заняло 20 мінут. Запрягали — 19 мінут. Виїхали на місце робіт — 27 мінут. Приїхали. Але показалося, що немає бриґадника. Чекають на його 1 годину 31 мінут. Надійшов. Намазують оливою та уставлюють жниварку, що триває 15 мінут. Коли знова відійшов, чекали на його поворот всі (27 людей) 40 мінут і нічого не робили. Працював однак тільки один — кухар. Відтак став падати дощ. Падав дві години. Загалом до обідної перерви працювали 55 мінут. Після перерви використали час так: кошено 1 годину 19 мінут, курено цигарки через 15 мінут, жниварка ізза дефекту станула через 7 мінут, сідлали коні та вертали назад 1 годину 36 мін. Загально працювали до пізного вечера 2 години 14 мінут, а 2 жниварки скосили за цей час 2,5 га жита".

А як колхозники відносилися до маєтку колхозів, це найкраще ілюструє Каґанович, що в 1933 р. жалувався: „Десятки тисяч випадків ушкодження тракторів — говорив він — спричинено нефаховим поведенням з ними, відтак наслідком неуважного, легкодушного й каригідного відношення до них, вкінці машини псували саботажники, що навмисне в цій цілі діставалися до колхозів".

Всі ці прояви в колгоспах стали грізні. Щоби запобігти їм, більшовицька влада здобулася в 1935 р. на новий закон про артілі. (К. б.).

В. Левинський.

СТОРІНКИ МИНУЛОГО

О. Лев Горалевич

Причинок до історії „Маслосоюзу".

I.

В другій половині 1937. р. українське організоване громадянство обходило подвійні поминки: 20-ті роковини смерти визначного піоніра українського господарського життя та політика дра. Евгена Олесницького і 30-ті роковини істнування та успішної діяльности „Маслосоюзу". Трицятьліття чину та двацятьліття смерти його талановитого співтворця ще раз застановили українську громаду поглянути на пройдений вже шлях, перевірити осяги, намітити нові пляни. Роковинні обходи видвигнули спогади про тих, що трудами цілого життя витиснули нестерту печать свойого творчого духа на житті нації. Побіч могутньої постатті Олесницького були скромніші та може не менше трудящі постатті його співробітників. Що праця Олесницького так скоро увінчалася конкретними осягами, належить вияснити тим, що при всій заскорузлости довоєнного українського громадянства Стрийщини станув побіч нього гурт людей, які з немалою посвятою помагали Олесницькому переводити у чин його задуми; вони то й не одну власну думку додали до його широких плянів.

До цього гурта належав покійний о. Лев Горалевич, памяти якого присвячую цю згадку. Була це людина високих громадянських прикмет, незвичайно трудяща і послідовна у своїх замірах. Його палкий патріотизм проявлявся не в запальних словах, а у впертій послідовній щоденній праці[1]). Др. Альфред Говикович, колись адвокатський конціпієнт пок. Олесницького, у своїх спо-

---

[1]) Думку про потребу такоїж праці ширить у свойому окруженні. У свойому дописі до »Діла« з грудня 1906. р. про молочарський рух в Стрийщині пише:

»На вічах, зборах і в пресі відзиваються у нас часто голоси з покликами до праці над економічним двигненням народу, але голословними декламаціями або жалями і нарікканнями нічого народові не поможемо; тут треба тревалої совісної і безкорисної, патріотичної праці, але не, як доси, одиниць, лише цілих соток інтелігентних людей і цілої суспільности, а тоді щойно побачимо результат! Вказуймо народові дорогу, як в нинішних часах осягнути більші доходи з рільної господарки, бо чисто збіжева господарка спричинить, ще більший поділ землі і пролетаризацію рільника. Це наш так само важний патріотичний обовязок, як вказування безземельному зарібникові ліпших джерел заробітку. Тут прекрасне поле до праці для сільської інтелігенції. Берімжеся до праці без вагання зі здвоєною ревністю, бо ніхто чужий за нас тої праці не зробить«.

минах про початки українського молочарства[2]) каже: „Заступником голови Філії був о. Лев Горалевич, парох Угерська, чоловік високо характерний, що посвятив себе в цілости праці для піднесення села і мав дійсно великі успіхи".

Подібно, як Евген Олесницький, о. Горалевич уважав, що до політичної незалежности треба прямувати шляхом економічного унезалежнення українського народу. „Коли попрацюємо, але розумно і щиро кільканайцять літ, то змінимо економічні відносини до непізнання на лучше і станемо також політично сильні" — писав Покійний. Реалізації отцеї програми посвятив ціле своє трудяще життя.

Уродився в 1859. р. у священичій родині в селі Настащині рогатинського повіту. Вселюдну школу скінчив в родинному селі, а ґімназію в Станиславові. Як ученик 6 ґім. кляси вступає до тайного гуртка „Громади". У свойому щоденнику з нагоди стрічі з д-ром Костем Левицьким під датою 15. XII. 1918. р. лишає слідуючу згадку про свої ґімназійні часи:

„Вже $1^1/_2$ місяця істнує самостійна західно-українська Республика! Дня 12/12 бачився я в Стрию в реставрації з Костем Левицьким. Споминали ми ґімназійні часи і порівнували з теперішніми. В рр. 1874—1878 виходила одинока часопись на цілім великім етноґрафічнім просторі України. Це була „Правда" — двотижневик науково-політичний галицьких народовців. Ми ґімназійні ученики нетерпеливо ждали появи кожного числа і з жадобою читали всі літературні новинки, яких появлялося так мало. Кожна нова брошура була великою подією і справляла нам велику радість. Ми українці-народовці лучилися в тайні „Громади", сходилися на тайні сходини, річниці, нац. обходи, „видавали" в Станиславові писану неперіодичну часопись „Зірку". Нас піддержували — но тайно — старші народовці, ц. є студенти університету: Леонід Заклинський, його брати Роман і Корнило. Знав про нашу „Громаду" пок. проф. укр. мови Евген Желіхівський, автор укр.-нім. словаря".

В 1878. р. Горалевич здає матуру і вступає нерадо на теольоґію. Його бажання посвятитися громадянській праці вказувало на правничі студії, а опісля адвокатуру — як відповідне для нього звання. Змушений матеріяльними умовинами вступає на теольоґію. В 1884. р. дістає священичі свячення та зачинає душпастирську і громадянську працю, як завідатель Новиці, а від 1886. р. Петранки калуського повіту.

Господарське життя українського села в тому часі було майже під виключним жидівським володінням. Гандляр купував за безцін продукт праці селянина, продавав селянинові за довільну ціну сумнівної якости товари та казав платити собі лихварські відсотки за уділюваний кредит. Рівночасно у коршмі український селянин густо-часто затрачував почуття людської гідности і платив за те своєю кервавицею, прадідівською землею та руїною родинного життя.

---

[2]) »Кооп. Молочарство« за листопад 1937.

Тому перші зусилля витрачує Покійний на боротьбу за здорову душу і тіло народу, на боротьбу з піянством і коршмою. Цілою душею пропаґує тверезість.

В 1889. р. переноситься у Стрийщину, зразу до Олексич, а опісля до Угерська. В Угерську лишається парохом до смерти.

Два роки пізніще отвирає в Стрию адвокатську канцелярію д-р Евген Олесницький. Завдяки Олесницькому Стрий, а головно стрийська Філія Просвіти стає побіч Львова другим осередком господарського і політичного відродження довоєнної Галичини. Діяльність стрийської Філії „Просвіти" стала незвичайно жива та широка. Звіт Філії за 1904/5 рр. обнимає такі ділянки: 1. часть загальна, 2. рух читалень, 3. виклади і збори в Стрию, 4. селянські бурси, 5. безплатна випозичальня книжок, 6. ткацький промисл, 7. молочарство, 8. деревний промисл, 9. дахівковий промисл, 10. каси Райфайзена, 11. меліорація, 12. рух крамарський.

У тих всіх починах Філії бере живу участь о. Горалевич, як сталий заступник голови (головою був д-р Олесницький).

Працю зачинає від боротьби з піянством у власній парохії. Втілює у своїх парохіян переконання, що пяниця є менш вартісною людиною не тільки перед людьми, але і перед Богом. Тому на похороні пяниці не вільно було нести церковних хоругов, лише хрест. Внаслідок впертої боротьби з піянством коршма зникає, а на її руїнах росте свідомість села, стає церква одна в Угерську, друга в прилученім селі Вівні, стає церковний дім, де приміщено (і доси міститься) читальню „Просвіти".

В 1899. р. закладає церковну крамницю з вкладом 364 кор. За пять літ істнування крамниця придбала власного майна на 5391.86 кор. Не уважає одначе крамниці самоціллю. Закладання крамниць та взагалі ведення торговлі у власному заряді уважає за важний чинник розбудови та унезалежнення українського господарства. Вже тоді звертає увагу на чотири річи:

1. Щоби ведення крамниць не розминалося з їх ціллю, не можна купувати до крамниць товарів у чужих купців. Цю думку реалізує в 100 відсотках у заложеній ним крамниці в Угерську. Дирекція „Народньої Торговлі", відповідаючи на заміти Управи крамниці в Славську, яка оправдувалася зі своєї „торговельної невірности" високими цінами на товари в „Народній Торговлі", наводить звіт зі стану крамниці в Угерську[1]) і додає: „Порівнуючи звіт церковної крамниці в Угерську, ограниченої в своїй діяльности на одну лише сільську громаду, зі звітом Церковної Торговлі в Славську, при таких самих майже вислідах, виходить, що керманич справ крамниці в Угерську є чоловік ідейний в дусі нашої народньої програми, чоловік який розуміє не тільки в теорії, але і в практиці те, що лише в злуці нині ще слабих і дрібних наших інтересів зможемо витворити нашу силу".

2. Щоби можна вимагати від крамниць (байдуже в якій формі вони ведені) „торговельної вірности", треба створити для них централю.

---

[1]) »Економіст« ч. 6 з 1907. р.

3. Для правильного ведення крамниць треба відповідної фахової підготовки і контролі, для створення їх союзу треба більшої скількости крамниць. В тій цілі конечною є фахова організаційна праця; не вистарчить хист, добра воля та принагідна праця поодиноких громадян.

Тодішній стан наших крамниць представляє о. Г. у письмі до »Народної Торговлі« у слідуючий спосіб: »Загально звісною річею є, що від звиж 20 літ основуються у нас рускі крамниці, які перважно по році, двох падуть, переходять з читальняних або церковних в приватну власність, а тоді звичайно є ведені ще гірше, бо проваджені невміло, є часто місцем визиску публики і, або падуть, або заледво животіють на радість жидів! Наші крамниці не є нічим звязані з »Народною Торговлею«, деморалізовані і перекуплювані гуртівниками-жидами, у них побирають товарі, а бухгальтерийних книг зовсім не провадять, хиба недоладні макуляри і записки, в яких ніякий, хочби найспосібніший бухгальтер визнатися не в силі«.

»Рівночасно з тим лихим станом крамниць число українських крамниць (читальняних, церковних і приватних) поважно зростає. Запотребовання тих крамниць є велике, можливо, що доходить до кількасот корон річно. Як щоби всі ті крамниці були зорганізовані в один союз, представлялиби господарську силу; а так, як справа мається, виходить на те, що всі ті крамниці по селах є лише жидівськими посередниками«.

Тому на засіданні Виділу стрийської Філії »Просвіти« дня 12. січня 1905. року ставить внесення, щоби зажадати від Дирекції »Народної Торговлі« прислання п. Петрушевича в стрийський повіт в ціли організації крамниць.

Рівночасно уважає, що нагляд і опіка над крамницями зі сторони Краєвого Ревізійного Союзу і Народної Торговлі є далеко невистарчаючий. Діяльність крамниць мусить бути плянова, оперта на зібраному досвіді та певних статистичних даних. В тій цілі домагається основання Краєвого Ревізійного Союзу і створення з Народної Торговлі торговельної централі. Зі своїм внесенням в тій справі звертається в 1906. р. рівночасно до Народної Торговлі і до Господарсько-промислової Комісії Т-ва »Просвіта«. Вправді обі установи не погодилися з внескодавцем в справі заложення окремого Ревізійного Союзу для крамниць; узнали одначе за конечне збільшити нагляд над крамницями. В тій цілі рішили приступити до основання Краєвого Торговельного Союзу, а рівночасно збільшити число ревізорів Краєвого Ревізійного Союзу.

4. За найкращу форму для творених крамниць і молочарень уважає кооперативні спілки.

Щоби запізнатися з засадами кооперативного спілчанства, прочитує чужу кооперативну літературу, а рівночасно навязує безпосередні зносини з першими українськими кооперативними крамницями. Серед найдених мною документів є письмо Спілкової Крамниці в Єзуполі до о. Горалевича з дня 6. грудня 1906. р. В цім письмі управа крамниці представляє засади, на яких основано і ведеться крамницю, а саме: Крамниця є судово зареєстрована і належить до Ревізійного Союзу. Має 30 членів, а при основанню мала 25 членів з уділами по 10 корон. Дві квартальні інвентури і замкнення рахунків виказують досить добрі висліди. Товари продається виключно за готівку. Від закупів уділюються „звороти зисків", або, як ми нині називаємо, товарові звороти.

Значні є заслуги Покійного для оснування молочарських спілок та їх союзу. Як відомо, „Краєвий молочарський союз" основано з ініціятиви стрийської Філії „Просвіти". Головою Філії був др. Евген Олесницький, а його заступником о. Лев Горалевич. Заступникові голови часто доводилося заступати неприсутного др.

Олесницького, а у широких починах Філії „Просвіти" побіч плянів голови зреалізовано не одну думку його трудовитого заступника. Зокрема якщо ходить про основання „Маслосоюзу", то направду трудно очеркнути, чия тут найбільша заслуга з трох головних його співтворців: др. Евгена Олесницького, о. Льва Горалевича, чи о. Остапа Нижанковського?

Філія „Просвіти" в Стрию, яка перед війною вела перед в орґанізації українського господарського життя, не могла не звернути уваги на так важну ділянку сільського господарства, якою являється молочарство. В той час, як вже добре розвинулося було пр. данське молочарство, в галицькій землі воно щойно зачало прозябати з ініціятиви держави і нею субсідіоване, особливо якщо ходить про польські молочарні. Виділ стрийської Філії „Просвіти" перший раз занявся питанням організації молочарства на свойому засіданню 17. грудня 1903. р., ухвалюючи скликати в тій справі до Стрия господарську нараду. Ця нарада відбулася 6-го лютня 1904. р. в присутности б. молочарського інструктора при Краєвім Виділі п. Бєдроня і господарського референта Т-ва „Просвіта" у Львові п. Гарасевича. Безпосередно після цеї наради п. Олександер Гарасевич обїхав з викладами про молочарство кілька сіл Стрийщини[1]). Плян Бєдроня оснувати в Стрию молочарню зі збірнями по селах на жаль не принявся. Молочарні основуються як секції при чит. „Просвіти", а першу пробну молочарню оснував о. О. Нижанковський дня 1. жовтня 1904. р. в Задові.

Ініціятива до цеї всеї роботи вийшла головно від др. Е. Олесницького. Розроблення цього щасливого почину і надання йому відповідної організаційної форми припало в участи двом священикам-громадянам: о. Л. Горалевичеві і о. О. Нижанковському. Перший з них стає автором плянів праці, правильників, реґулямінів, статутів, дає почин до створення окремої української молочарської організації „Краєвого Молоч. Союзу". О. Нижанковський основує першу молочарню в своїй парохії та в початках українського молочарства виконує обовязки техніка та торговельного референта, а опісля директора „Маслосоюзу".

На засіданню Виділу Філії „Просвіти" дня 12. січня 1905. р. ставить о. Лев Горалевич преважне внесення:

а) Понеже спілка молоч. в Завадові на разі йде добре і є всяка надія на її дальший розвій, проте треба ту розвинути на ширшу скалю і постаратись о заложення дальших спілок. Позаяк громада Завадів зовсім не багата ані з огляду на поступове рільництво не є виїмкова, а надто ще і що до числа людности (700 душ) пересічна між громадами Стрийщини то можна напевно приймити, що таких громад в повіті більше знайдеся. Хв. Виділ зволить взяти на увагу слідуючі громади: 1. Угерсько, 2. Тейсарів (пов. Жид.), 3. Лисятичі, 4. Братківці, 5. Жулин, 6. Семиґинів, 7. Дашава, 8. Добряни, 9. ев. Кавсько і ухвалює старатись через виклади демонстровані з центрифуґою о заложенє спілок.

б) Виділ розвідаєся за фірму, котра би схотіла дати новооснованим спілкам ґарнітури на однорічну сплату з чистого зиску спілки. (Порозумітись з Бєдроньом або Гарасевичом).

---

[1]) Гл. про те в споминах д-р А. Говиковича, поміщених в »Коопративнім Молочарстві« за листопад 1937. р.

в) Наколи найменше 5 спілок молоч. в Стрийщині повстане, о що виділ подбати має, то виділ ухвалює в засаді оснувати ще сего року **статутарне товариство молочарських спілок,** з обємом ділання на цілий край. Ціль товариства такого: **гуртовий контрактовий експорт масла,** евентуально за границю **і виєднуванє субвенцій від міністерства рільництва** на дальший розвій і розширенє молочарських спілок о парових моторах.

д) Виділ скличе довірочне віче в справі закладання молочарських спілок на день 16. або 17. січня с. р. до Стрия на годину 1 п. пол. на котре запросить найменше по 2-ох делеґатів з висше згаданих читалень. На тім вічу має виголоситись практичний виклад про молочарські спілки. О. Остап Нижанковський зволить зробити точний витяг, як найточніших дат з книг своєї спілки: 1. яку скількість літрів молока доставили спільники в Завадові за 3-місячний час існовання спілки (поодиноко за кожний місяць і сума за 3 місяці), 2. кілько кіля масла узискано (поодиноко за кождий місяць і сума і за яку суму продано), 3. скілько літрів маслянки узискано (місячно, сума) і за яку суму продано (по чому літру). 4. скілько коштувала адміністрація спілки в Завадові? 5. наєм хати на три місяці, евентуально скількоби коштувала хата, єслиб читальня даром не відступала? 6. ґарнітур молочарський? ж) адаптації, котел і вмурованє евентуально інші видатки. ґ) плата молочаря. 7. скілько виплатила спілка за молоко спільникам, 8. чистий зиск спілки? (На кільо масла кілько літрів молока). (К. б.).

Гр. Кухар.

КООПЕРАТИВНЕ ВИХОВАННЯ

Наша кооперативна белєтристика

(Закінчення*).

Залишається нам обговорити ще дві повісті, які в нашій кооперативній літературі займають почесне місце, як повісти, основані в цілости на кооперативній ідеольоґії. Це повість Антона Крушельницького: „Рубають ліс" видана в 1916 р. у Відні накладом В-ва „Українська Накладня" і повість О. Білозерського „Димарівка живе" видана накладом Т-ва Укр. кооператорів в 1938 р.

У повісті „Рубають ліс" описує Крушельницький перші кроки кооперативної ідеї у гуцульськім селі, зокрема заснування кооперативи праці, що бере у спілковий вируб державний ліс, або т. зв. бутин. Головним мотором кооперативного руху в селі є молодий парубок Василь Руснак, що скінчив школу в Милованні і якого батько, сільський богач-лихвар, вирікається за те, що він не хоче господарювати в дома, а займається спілкою та крамарює у споживчій крамниці. Щоби не допустити до спілкового винайму бутину, батько тяжкою клеветою не допускає до весілля сина з донькою другого сільського богача Танасія, що мав після шлюбу Василя позичити грошей на сфінансування бутину і сам приступити до спілки. Особисте нещастя Василя не ломить його, лише скріплює його завзяття і він врешті доводить до зреалізовання своєї ідеї. Спілка винаймає бутин і рубає ліс. Члени

*) Поч. гл. ч. 9 і 10. »Кооп. Респ.« за б. р. — Ред.

спілки — рубачі не беруть покищо ніяких грошей за працю, ждуть на розчислення по скінченій праці. Василь провадить через кооперативу спільне постачання харчів для членів-спілки робітників і усуває всі перешкоди, які стають на дорозі осягнення його мети. Повість кінчиться пущенням перших спілкових дараб на Черемоші і особистим щасливим закінченням для Василя, бо батько не тільки погодився на шлюб сина з Марійкою, але й сам приступив до спілки, коли переконався, що ідея Василя це не тільки пуста забаганка, а корисне для села діло.

Оце в дуже загальних зарисах зміст повісти Крушельницького „Рубають ліс".

Зміст повісти Білозерського „Димарівка живе" такий: Колишній старшина У. Г. А. Пилевич вертається з еміґрації до рідного краю. Він скінчив у Чехословаччині високі школи, відбув кількалітню практику в чеській молочарській кооперації і тепер сподіється дістати якесь місце у Львові. Однак його надії заводять. Не тільки у Львові, але навіть у своїм повітовім місті він не може знайти праці. Залишається остання дошка ратунку, обняти місце управителя кооперативної молочарні у своїм ріднім селі. Пилевич, рішається на цей крок. До цього часу Пилевич виявляється звичайною людиною, яка хоче перш за все якнайкраще улаштувати свої особисті справи, приміститися на якійсь по змозі найкращій посаді. Обставини змушують його вернутися у своє рідне село Димарівку, де він в дуже тяжких особистих умовинах мусить вести працю і боротьбу, щоби самому собі створити і забезпечити варстат праці. Аж увійшовши в круговорот сільського життя з його суспільними і господарськими проблємами, Пилевич стає дійсним не тільки теоретичним, але й практичним кооператором, бачить, що одинокий рятунок села саме в кооперативній орґанізації і тому віддається праці на цім полі з повною посвятою. Перший рік його праці в Димарівці, описаний у повісті, насуває йому чимало перешкод. Мотором акції проти Пилевича і проти кооперації в селі являється місцевий приватний купець і молочар жид Шірмер, а його знаряддям другий місцевий приватний купець Гордюк. Окрім того і два політичні уґруповання, які зарисовуються в селі, а саме комуністи і т. зв. націоналісти ставляться вороже до кооперації. Всетаки кооперативна ідея перемагає і доводить до того, що найбільші злидарі села дістають працю у новозбудованій кооперативній цегольні, а кооперативні установи в селі стають на твердих ногах у своїм власнім домі. Провідниця націоналістів у селі переходить на сторону Пилевича, а два головні вороги кооперації, побіджені, мусять приняти на себе важкий присуд долі і карного суду. Романтична інтриґа любови, що тягнеться через цілу повість, закінчується весіллям героя повісти.

Порівнюючи суспільне тло і акцію обох згаданих повістей, перш за все завважите, що середовище і маєтковий стан селян, серед яких найкраще приймається ідея кооперації і тих, що самі орґанізують кооперацію в селі, є в обох повістях діяметрально ріжні. У Крушельницького кооперативна ідея приймається серед сільських бідаків і вони піддержують кооперативний рух у селі,

є членами споживчої кооперативи і закладають кооперативу праці. Виїмком є провідник цього руху Василь, якого батько зате вирікається. Ворогом кооперації являється у Крушельницького богатий елємент села, який іде рука в руку з жидом і дідичем проти кооперативи.

Жид Гершко каже: „Отсе та нова спілка в селі. Сама жеброта. А з ними новий пророк — Василь Руснак. (ст. 48).

Дальше читаємо: „Тут на дворі більше таких, що дивляться на цілу ту спілку і всю Василеву роботу, як на діло загонистої людини, що нічого не має й нічого стратити не може. Були це більш проміжні господарі. Їх відстрашували від спілки дві річи: неохота до нового діла і те, що в спілці стали гуртуватися люди, що не мають або ні клаптика землі, а як мають, то небагато" (ст. 66).

У Білозерського навпаки: кооперацію в селі орґанізує елємент заможніший, а бідаки противні, а щонайменше байдужі до кооперації. Білозерський порівнює людей на селі до дерев: „Густий ліс, діброва — це мов би земельне селянство. Форналі, дворська служба, халупники, зарібники на праці у пана — це тернина і хащі на неужитках та скальних урвищах, кожний вітер зігне їх до долу, кози по них скачуть: не один, що на них клав надії, ошукався". „А до громадських справ таких, як кооператива, читальня чи кружок „Рідної Школи", їх волами не притягнеш". (ст. 97). Далі на ст. 127. читаємо: „Сільська біднота, робітники на трачці, здебільша люди чужі і зайшлі, панські форналі й зарібники — нічим не причинялися до розвою кооперативи, нічого в ній не купували, до молочарні молока не носили, але всіх сил докладали, щоби в селі підірвати віру в свою крамницю й молочарню".

У Білозерського бідний елємент села, занадто несвідомий, загуканий нуждою і тими, що дають йому працю, тому являється нездібним до кооперативної громадської праці тимбільше, що підпадає під вплив комуністичних аґітаторів.

Провідниками протикооперативної акції в селі є в обох повістях анальоґічні типи: у Крушельницького богач Іван Руснак, який зичить селянам гроші на лихварські проценти, і шинкар та купець жид Гершко, якому кооперація загрожує в його екзистенції. До них долучується ще один богач Танасій з особистих мотивів і місцевий дідич, тому, що хоче стати війтом. У Білозерського протикооперативною акцією кермує приватник, жид Гершко Шірмер, а виконавцем його задумів є також приватник Панько Гордюк. В обох повістях типи приватного купця ведуть боротьбу проти кооперації з чисто еґоїстичних мотивів. Вони бачать, що кооперація може вирвати село зпід їх впливів і з їх кишені. В обох повістях ці типи з ґрунту злочинні. Іван у Крушельницького схарактеризований як тип, якому часто треба було „повиснути між зиском і криміналом" „жадоба зиску така в нього велика була, що для гроша він не вагався піти хочби й на яке варівке діло. І то для марниці" (ст. 52). Його Гершко також кримінальний тип. Він говорить сам до себе: „Як треба буде, то ніхто не сміє піти до криміналу, лише він. Він сам мусить подати на ліцитацію всіх

ґоїв, а як вийде що на верх — га, буде боронитися. У своїм суді він безпечний, боїться лише Коломиї. А як мають кого засадити до криміналу, то його" (ст. 57).

У Білозерського Гордюк це дезертир, який для рабунку вбив двох людей, пізніше в селі виступає як поліційний конфідент, за намовою Гершка підпалює „Народний Дім", фальшиво обвинувачує Пилевича в суді і т. п. Другий ворог кооперативи Гершко намовляє Гордюка до підпалу Народного Дому і фальшиво присягає в суді.

Злочинність обох приватників, свого і чужого, в обох повістях характеристична для обох повістей. Ворогами кооперативного світогляду в обох повістях (поза націоналістами і комуністами у Білозерського) не є представники іншого, в цім випадку приватницького, капіталістичного світогляду, а злочинні вдачі окремих поодиноких людей, які лишень станово належать до табору ворогів кооперації, а в сферу ідей і світоглядів не встрявають. Таке поставлення справи занадто упрощує цілу проблєму боротьби кооперації проти приватної торгівлі, і коли у Крушельницького, як на передвоєнні часи, це ще не разить, тому що в тих часах ця проблєма у нас майже не існувала, то у Білозерського при теперішнім загостренні боротьби обох таборів требаб вимагати поставлення обох ворожих сторін на рівній, бодай частинно ідеольоґічній площині.

З літературного боку повість Крушельницького „Рубають ліс" треба поставити вище, як твір Білозерського, хоч хибою її є те, що вона занадто розтягнена. Крушельницький більше місця присвячує літературному виведенню особистих конфліктів своїх героїв. Описана ним орґанізація своєрідної кооперативи праці стає притокою до конфлікту між батьком і сином і розвивається у ланцюх дальших драматичних подій особистого характеру. Зате „Димарівка живе" написана живіше. Вона дає вірну картину галицького повоєнного села з його суспільними і національними проблємами, як: безробіття, безземелля, чужа школа, визиск посередниками жидами, і з проблємою кооперації, як способом самооборони та самодопомоги села. Її читається легко і цікаво.

На цьому закінчуємо наш короткий огляд української кооперативної белетристики, хоч може він і не зовсім повний, головно щодо передвоєнної доби. Ми обговорили тут лиш ті твори, які вдалося нам зібрати у бібліотеці РСУК та Наукового Товариства ім. Ш., а можливо, що було таких більше.

Могли ми також зробити кривду декому з повоєнних авторів, не згадуючи його назвиська чи окремих дрібніших творів просто з браку часу, призначеного на цей реферат.

На прикінці ще кілька загальних завваг. На твір з кооперативного життя чи з відбиткою кооперативного світогляду дивиться у нас загал читачів, а також і більшість письменників, як на твір виключно пропаґандивний, тенденційний, який мало має спільного з літературним мистецтвом. Це становище хибне. Літературна вартість твору залежить не від пропаґованої чи непропаґо-

ваної в нім ідеї, а від сили того творчого вогню, що зуміє перетопити в горнилі письменницького духа кожний сірий, придорожній камінь на шляхотний метал артистичного твору. Одначе, щоби якусь ідею в літературнім творі справді літературно, по мистецьки вивести, треба цю ідею добре знати, вжитися в неї і її зглибити. Саме цього ідеольоґічного поглиблення бракує поважній частині нашої кооперативної белєтристики, у якій звичайно одиноким виявом і ціллю кооперативної ідеї являється, по думці авторів, кооперативна крамниця на селі, а ідейний конфлікт і боротьба зводиться до крадежі в кооперативі або до товарового манка. Без сумніву, що і такі прояви кооперативного життя можуть бути літературно опрацьовані та психольоґічно насвітленні, але не можна до них тільки обмежуватися, не можна так примітизувати того кооперативного світогляду, який ставить собі за мету змінити цілий сучасний суспільний лад.

Окреме місце займає в питаннях нашої кооперативної белєтристики замале психольоґічне поглиблення більшої частини дотеперішніх творів з кооперативного життя, що побіч мистецької форми є одною з найважніших признак літературности твору.

Вина тут по більшій частині у тому, що за писання белєтристичних творів з кооперативного життя беруться у нас покищо, за малими виїмками, люде без більшого літературного таланту. Наші письменники з т. зв. літературним стажем кооперативними, як і взагалі суспільними справами цікавляться рішуче замало.

Закінчуючи цей реферат, позволю собі поставити два побажання до нашого кооперативного проводу:

1. Щоби утривалити та зробити доступним для широких мас читачів те найцінніше, що ми вже в ділянці нашої кооперативної белєтристики маємо, повинен наш кооперативний провід видати одну або кілька популярних збірок найліпших оповідань і новель на кооперативні теми, що появились досі у нашій кооперативній пресі.

2. Щоби дати нашим письменникам та кооператорам товчок до літературної творчости на кооперативні теми, уважаємо, що наш кооперативний провід повинен уфундувати окрему щорічну нагороду укр. кооперації за літературний твір на суспільні теми з окремим узглядненням кооперації.

В. Софронів-Левицький.

СЕРЕД КНИГ

ТРИ ФАЗИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ III. НІМЕЧЧИНИ.

Недавно появилася друком нова праця Stanisława Swianiewicza п. н. „Polityka gospodarcza Niemiec hitlerowskich"*) Автор на вступі сам очеркує ціль свойого твору, що, на його думку, »має причинитися до можливо обєктивного схарактеризування нової господарської дійсности, яка народжується в заметілі тих великих культурних і політичних перемін, з яких опісля повстають тотальні системи«.

Як сам наголовок вказує, Свяневіч хоче представити читачеві розвиток і конкретні наслідки здійснювання господарської програми III. Німеччини в ділянці народнього господарства. В своїх міркуваннях, як побачимо далі, автор обмежується до аналізи поодиноких фраґментів господарської політики керманичів надренської країни. Аджеж і ті справи, що творять головний зруб згаданої праці, можуть зацікавити кожнього, хто ближче інтересується і вслухується в ритміку господарського життя будьякої держави з тотальним політично-суспільним устроєм.

Цілком природно, що Польща, будучи зі заходу і сходу сусідкою двох державних потуг, мусить уважно слідити за всілякими виявами господарського життя тих держав. В Німеччині і Совєтах господарська система краю є тільки відзеркаленням політичних тотальних устроїв. »Характеристичною прикметою думання — каже автор — сучасних економістів є їхній нахил до шукання якоїсь прямо механічної рівноваги ринкових величин; товарових цін, коштів продукційних услуг, розмірів подачі і попиту і т. д. В чисто науковій ділянці згадана інклінація виступає під знамям свідомої цілі і наслідків методольоґічної концепції«.

Що інше діється в сфері розважань економістів-політиків, де ця інклінація є гейби привичкою, якої джерела треба шукати в суґґестії теоретичних студій. В системах тотального правління думка про осягнення певної релятивної гармонії економічних величин сходить на дальший плян перед ідеєю всебічного розвитку всіх продуктивних сил даної країни. Замісць віри в автоматичне стремління до гармонії економічних величин, чолове місце занимає віра в творчу гнучкість упорядкованої і здисциплінованої людської волі.

Аналізуючи німецьку економічну політику від приходу до влади Адольфа Гітлєра, аж по сьогоднішний день, виріжняє Свяневіч на тім часовім просторі три головні етапи: перший етап від початку 1933 р. до весни 1935 р. — головним господарським завданням цього періоду є т. зв. „Arbeitsbeschaffung", себто ліквідація безробіття і викликання загального оживлення та скріплення господарських сил країн для здійснення дальших цілей політично-економічної природи.

Другий етап: від весни 1935 р. до осені 1936 р. — в якому після значного розцвіту господарського життя Німеччини, приходить на дневний порядок проблєма дозброєння. Вкінці від 1936 р. аж по сучасний мент — третій етап, ще не покінчений. Беручи під увагу оголошення канцлєром на партійнім конґресі в Норимберзі в 1936 р. т. зв. чотиролітного господарського пляну, можемо ствердити, що гаслом третього етапу має бути максимальна самовистарчальність Німеччини під оглядом сирівців, які вона донедавна спроваджувала ізза границі.

По захопленні державної влади Гітлєром виринуло преважне питання ліквідації понад 6 міліонів безробітних. Крім цеї армії людей позбавлених праці було тоді в Німеччині біля 2 міліони осіб, які не мали правної підстави до реєстрації і допомоги. Справа ліквідації безробіття була водночас пекучим питанням не тільки господарським, але й політичним, коли візьмемо під увагу безкомпромісову боротьбу націонал-соціялізму з німецьким большевизмом.

В німецькій економічній літературі і в офіціяльній термінольоґії акція творення варстатів праці для безробітних прибрала назву „Arbeitsbeschaffung" В часах перед кризою існувала т. зв. „Produktive Erverbslosenfürsorge" — пізніше „Wertschaffende Arbeitslosenfürsorge" — інституція опіки над безробітними.

„Arbeitsbeschaffung"— в порівнанні з попередною того рода орґанізацією постачання праці для безробітних мала значно ширші цілі. Ходило кромі створення варстатів праці, дуже часто сезонових, про активізацію всіх господар-

ських сил краю, змагання до розбурхання приспаної віри у власні сили і кращу будучність нації. Ціла акція „Arbeitsbeschaffung-y" спиралася на значних, під оглядом сум капіталу, публичних інвестиціях. Під теперішню пору актуалізується передбачене в 4-літнім пляні питання творення промислів продукуючих заступні сирівці. Нові можливості для згаданих інвестицій дасть безсумнівно ґіґантична перебудова Берліна, Гамбурга і Мінхену. На думку автора постійне вишукування щораз то нових ділянок для публичних інвестицій є в теперішній політичній і міжнародній ситуації. одинокою можливістю для вдержання в стані динаміки всіх творчих сил німецького господарського орґанізму.

Слід підчеркнути, що проблема "Arbeitsbeschaffung-y" заняла в програмі господарського відродження Німеччини досить поважне місце в часі правління Папена і ґен. Шляйхера. »Не є це якийсь чудотворний винахід виключно націонал-соціялізму!« — медитує автор.

Як відомо, уряд Брінінґа провадив дефляційну політику, яка не осягнула бажаних наслідків. Інакше й бути не могло. Оборонці дефляції мильно розуміли господарську дійсність, немовби ця остання вповні відповідала теоретичним схемам клясичної економії, яка твердила, що господарське життя людської спільноти це комплекс замкнених в собі господарських явищ. В тих, під кутом теоретичних міркувань побудованих схемах і плянах знехтовано політичні, психольоґічні і соціольоґічні моменти.

На початку літа 1932 р. уряд Брінінґа уступає місце кабінетові Папена. Папен опрацьовує новий плян розбудження приватної ініціятиви, котрого підвалини творить кредит Банку Німеччини в висоті 2,7 міліярдів марок. Плян Папена не видержує огненої проби під безустанним пропаґандивним обстрілом націонал-соціялістів, котрі домагаються започаткування публичних інвестицій. На овиді кабінетної кризи зявляється особа ґен. Шляйхера, котрий заявляє, що його найважнішим завданням є розвязка безробіття.

Розпорядком Президента з 15. XII. 1932 р. покликано до життя спеціяльний уряд боротьби з безробіттям Reichskommisariat für Arbeitsbeschaffung) з др. Gerecke на чолі, який підготовляє плян великих інвестиційних робіт, фінансованих самоврядними урядами (т. зв. Gerecke-Sofortprogramm. Нажаль короткий тривок уряду ґен. Шляйхера став на перешкоді реалізації цього пляну.

Інвестиції, започатковані згідно з загальним пляном "Arbeitsbeschafung-y можна поділити на три ґрупи: а) публичні роботи ведені правно-публичними орґанізаціями (держава, краї), б) інвестиції великих публичних підприємств (желізниця, почта), в) публичні інвестиції в ділянці рільництва і рибловства. Безпосереднє оживлення приватної ініціятиви знайшло своє відзеркалення також в ділянці будівельного руху та в обнижці податків для приватних підприємців, які в означенім терміні почнуть реноваційні і інвестиційні роботи. До кінця 1934 р. видано 2.405 міліонів марок на ремонт і перебудову мешканевих домів. Автор найкращої праці про політику "Arbeitsbeschaffung-y") др. Карло Шіллер твердить, що можність переведення на доґідних умовинах ремонтів і перебудов сталася поважним детезавраційним чинником, тому що власники домів посідали багато стезаврованих ощадностей.

Націонал-соціялізм звернув також пильну увагу на жіноцтво і тут зродилася думка уділювання державою жінкам позичок при заключуванні супружа Ehestandsdarlehen. Позичку одержувала жінка, коли вона, покинувши заробіткову працю, водночас зобовязалася не приймати жадної праці так довго, як довго муж має працю з винагородою не меншою від 125 марок місячно і доки позичка не буде сплачена. Виплачується позичка в спеціяльних бонах (Bedarfdeckungsscheine), які дають право набути на певну суму деякі предмети (пр. меблі, убрання і т. д.).

Ціль тих позичок двояка: зменшення безробіття через обмеження числа фахово-затруднених жінок і побільшення числа супруж. Як вказує нижче уміщена таблиця, акція та осягнула корисні висліди (число подруж за роками):

1931 — 522.881	1934 — 740.165
1932 — 516.793	1935 — 651.435
1933 — 638.573	1936 — 609.631

В наслідок послідовного здійснення програми „Arbeitsbeschaffung-y" в 1935 р. сума допомог для безробітних обнижується до 1 міліярда в порівнанні

з 1932 р., коли та сума рівнялася 2.8 міліярда марок. Водночас податкові доходи зростають ось як:

в 1934 р. — 1,7 міліярда мк. в 1936 р. — 5,0 міліярда мк.
в 1935 р. — 3,0 міліярда мк. в 1937 р. — 7,5 міліярда мк.

Якщо ходить про вартість інвестицій в поодиноких роках націонал-соціялістичного режіму, то близщі дані подає "Wochenbericht" з 1938 р. І так: в 1933 їх вартість виносила 5,1 мрд. мк, в 1934 — 8,3 мрд, в 1935 — 11,2 мрд, в 1936 — 13,8 мрд і в 1938 — 15,5—16 мрд.

Маючи перед очима статистичні цифри „Arbeitsbeschaffung-у", Свяневіч ставить цікаве питання: »В якім моменті з огляду на загальну конюнктуру прийшов Гітлер до влади? Чи в добі поглиблення господарської крізи, чи може в часі депресії після крізи?!« Покликуючися на звіти берлінського Інституту Дослідів Конюнктур, дає він притакуючу відповідь на друге з тих питань. Дійсно, Німеччина в другій половині 1932 р. мала вже за собою найбільш драматичне звихнення ринкової конюнктури, а того рода ситуація о много улекшила практичне здійснення головних постулятів господарської програми III. Німеччини.

З черги переходить автор до обговорення другого і третього етапу господарської політики канцлєра Гітлєра. Другий етап схарактеризуємо коротко, зате більше місця присвятимо чотиролітному господарському плянові. Ми вже на початку зазначили, що гаслом другого етапу було належне дозброєння німецької армії, а в слід за цим відбудова давної німецької потуги. Головну базу для фінансовання акції дозброєння творили податкові вливи, які після успішного здійснення програми Arbeitsbeschaffung-у значно зросли. Безсумнівно, що багато капіталів призбирано на ту ціль шляхом ріжних кредитових операцій.

Ядром, довкруги якого зосереджуються всі творчі сили сучасної економічної еліти III. Німеччини, є проблема чотиролітного пляну, проклямованого офіціяльно Гітлєром на партійнім конґресі в Норимберзі в 1938 р. В пляні передбачується орґанізацію продукуючих промислів; синтетичні олії, алюміній, синтетичну ґуму і т. д. Одним словом Німеччина в ділянці бензини і мінеральних оліїв хоче цілковито унезалежнитися від заграниці.

І справді, якщо ходить о продукцію синтетичних оліїв можуть німці похвалитися значними осягами. Пр. в 1935 р. зужито 2 міліони тон легких погонових середників, з того 925 тисяч тон (45%) витворено вже в краю, а в 1936 р. уділ внутрішної продукції в тій ділянці доходить до 60%.

Дальшою пекучою справою німецької політики є питання самовистарчальности в обсягу текстильних сирівців на випадок війни. Нема двох думок, що кошт витворення штучних сирівців є о много більший від продукції і транспорту природніх сирівців. Одначе Шахт заявив у своїй промові в Ваймарі 1936 р., що кошти продукції є надто високі тільки в початках, відтак ріжні винаходи і уліпшення причиняться до редукції видатків; пр. кошт продукції штучних погноїв обнижено так далеко, що під теперішню пору вони можуть цілком добре конкурувати з чілійськими погноями. То само можна сказати про деякі фарби, вироблювані зі смоли. Коли мова про синтетичну ґуму, бензину — то їхній кошт продукції перевищує значно грошеві ставки, які платиться на ринку за ґуму і натуральну бензину.

Творці чотиролітного пляну виходять з заложення, що повстання нових підприємств має бути ділом приватної ініціятиви. Держава повинна тільки створити пригожі для тієї цілі умовини (пр. забезпечення опроцентовання, ринків збуту і т. д.), а вкінці поспішити з фінансовою поміччу там, де це є конечністю з огляду на великі інвестиції при урухомленні заведень, по більшій части вивінуваних в надто модерні уряджения.

Того рода економічна політика на шляху її практичного здійснювання стрічається з багатьома перешкодами, з яких небезпека витворення на грошево-кредитовім ринку інфляційної ситуації і захитання рівноваги між плянами великих інвестицій і процесами внутрішної акумуляції ощадностей — творят осоружне мементо для її творців.

В дальшій частині своїх міркувань Свяневіч широко розводиться над питанням інфляції, реґляментації цін, стабілізації платень і т. д. Останній розділ твору посвячений злуці Австрії з Німеччиною. Економічні проблєми, звязані з „Anschluss-ом", можна розглядати на думку автора з трох засадничих точок: 1) перемін, які злука Австрії спричинить в господарській структурі Ве-

ликонімеччини, 2) господарської тактики, яку приноровить в б. Австрії націонал-соціялістична Німеччина і 3) впливу, який може викликати „Anschluss в міжнародних господарських взаємовідносинах.

В загальному Австрія має господарську структуру надто зближену до цієї, яку можемо заобсервувати в Німеччині, тому тільки на перший погляд моглоби видаватися, що аншлюс через побільшення населення і території Великонімеччини справді викличе значні переміни на всіх ланках її народнього господарства. Про ті незначні структуральні відхилення обох держав свідчить слідуюча паралельна таблиця:

	Рільництво і лісництво	Промисл і гірництво	Торгівля і транспорт
Німеччина	28,8	40,6	18,4
Австрія	31,7	36,9	16,2

Найбільше значіння для реалізації чотиролітного пляну мають австрійські копальняні багацтва. Австрія посідає желізо і ґрафіт, найбільші в Европі леговища маґнезиту, трохи брунатного вугля, міди, олова, срібла, золота і цини. В останніх часах стверджено можливости видобування нафтової ропи і земного ґазу.

Якщо росходиться про господарську тактику, то вона є цілком подібна до цієї, яку націонал-соціялісти пропагували в добі „Arbeitsbeschaffung-у" Сейчас після злуки Ґерінґ заявив офіціяльно про започаткування великих інвестиційних робіт в б. Австрії. Кромі цього поширено на Австрію також правні приписи в справі позик для молодих супруж. Про поважні труднощі можна хиба говорити в ділянці заведення в зєдинених країнах одної валюти. Коли глядіти на „Anschluss" під кутом міжнародної господарської співпраці держав, то він є немовби сиґналом початку господарської експанзії III. Німеччини в напрямі полудневосхіднім; до гирла Дунаю, на Балкан, Туреччину і Персію. Тому то під теперішну хвилину можна дуже часто стрінутися в нім. економічній пресі з твердженням, що концепція „Mitteleuropy" перестала бути лише крилатою мрією публіцистів, але з кождим днем набирає щораз то більше познак, які вказують на недалеке її здійснення.

Подав **Евген Капшій.**

Ювілейний Календар »Сільський Господар« на р. 1939. Річник XI. Львів, 1938. Накладом Краєвого Господарського Т-ва »Сільський Господар« у Львові. Сторін 238, 8⁰. Ціна за примірник 1.50. Вже одинайцятий рік видає Товариство »Сільський Господар« у Львові для широкого загалу хліборобів календар під назвою »Сільський Господар«. Серед наших хліборобів тішиться він вже великим признанням.

Особливо цьогорічний календар заслуговує зі всіх мір на окреме признання: розкішна вінєта, прекрасні заставки в тексті роботи арт.-мал. І. Іванця, відповідно до змісту підібрані малюнки, котрих є 110 та гарний папір дуже підносять його вартість і додатньо виріжняють його зпоміж усіх цьогорічних календарів. Цілість календаря робить дуже культурне враження, через що направду повинен він стати настільною книгою кожного нашого хлібороба. Слід тут підмітити, що цьогорічний календар »Сільський Господар« є ювілейним, бо якраз в 1939 р. Т-во »Сільський Господар« обходитиме 40-літній ювілей своєї невтомної й корисної для українських хліборобів праці.

Щодо змісту то календар »Сільський Господар« — це поправді великий збірник хліборобського знання. Тільки для вигоди читачів є додана календарна частина. Через те цей календар навіть по році не стратить свойого значіння. Навпаки — є він дуже добрим доповненням попередніх річників. Хто у своїй бібліотеці має усі річники календарів »Сільський Господар« — цей має найкращого дорадника та невідступного приятеля в сільськім господарстві. А що так в дійсности є, вистарчить переглянути зміст цьогорічного календаря: По календарній частині слідує господарська частина, котра ділиться на 18 відділів: І. Загальні справи (5 статтей, серед них дуже цікаві д-ра інж. Е. Храпливого: »40 літ праці Т-ва »Сільський Господар«), (II. Хліборобство — 15 статтей, III. Луківництво — 3 статті, IV. Садівництво і городництво — 6 статтей, V. Лічничі зела — 2 статті, VI. Лісівництво, VII. Плекання с.-г. тварин,

— 13 статтей, VIII. Птахівництво — 3 статті, IX. Пасічництво — 2 статті, X. Шовківництво — 2 статті, XI. С.-г. ветеринарія — 5 статтей, XII. Меліорація і комасація, XIII. С.-г. будівництво, XIV. Куток господині, XV. Права хлібороба, XVI. Хліборобське навчання, XVII. С.-г. кооперація. Із самого перечислення відділів бачимо, що календар дуже багатий змістом. Тому кожний хлібороб, коли бажає поліпшити та піднести дохідність свойого господарства, обовязково повинен купити та прочитати цей цікавий календар, тимбільше, що ціна його не висока.

З УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

ЛІКВІДАЦІЯ »ГУРТУ«!

»Волинське Слово« в ч. 29. приносить наступну статтю (подаємо з малими пропусками):

Ліквідація установи чи капітуляція ідеї!

Маємо на увазі ліквідацію однієї з поважніших волинських установ, а саме Волинського Кооперативного Союзу »Гурт« у Рівному. Для більшої докладности мусимо зазначити, що правної ліквідації ще немає: ще ж у тій справі не сказала свого свола Надзірна Рада тієї установи, а також ще не винесло дефінітивної постанови про ліквідацію Загальне Зібрання представників обєднаних у »Гурті« кооператив. Як досі, є тільки п о с т а н о в а У п р а в и »Г у р т у« п р о с п о л у ч е н н я з і н ш и м р е в і з і й н и м с о ю з о м, а с а м е з С о ю з о м Р і л ь н и ч и х і З а р і б к о в о-Ґ о с п о д а р ч и х К о о п е р а т и в у В а р ш а в і. На тій підставі можна було б думати, що по перше: ліквідації ще нема, бо до неї можуть не допустити чи Рада чи Загальне Зібрання »Гурту«, а по друге: мова ж не про ліквідацію, а про сполуку, фузію двох установ.

Волинський Кооперативний Союз »Гурт« з осідком раніше в Луцьку, а потім у Рівному, — установа досить молода. Повстала вона в 1933 році, як »Волинський Союз Кооперативних і Комунальних Орґанізацій«, що мав обєднувати, як це видно з назви, всі господарчі орґанізації Волині. Спочатку мала це бути економічна централя; але зайшли факти, які увагу ініціяторів »Гурту« скерували в другий бік.

Під кінець 1934 р. появилася новеля до кооперативного закону з 1920 року, яка зредукувала кількість кооперативних ревізійних союзів у Польщі з 33 на 10, а крім того деяким союзам визначила інший, ніж досі, терен діяльности. Особливо відбилося це на житті Волині; до того часу всі волинські українські кооперативи були обєднані у Львівському Ревізійному Союзі Українських Кооператив (РСУК), а тільки польські й дуже мало українських кооператив належало до варшавських ревізійних союзів. Н о в е л я 1934 р. о б м е ж и л а т е р е н д і я л ь н о с т и РСУК-у до території Галичини, наказуючи одночасно волинським кооперативам вписатися в члени варшавських союзів. І ото тоді, дякуючи впливам місцевих (волинських) чинників, »Гурт«, який перетворився в централю виключно кооперативних орґанізацій, одержав право ревізії й підняв акцію обєднування волинських кооператив. Що правда, право ревізії, яке признано було »Гуртові«, не було повне (обмежене тільки до катеґорії кооператив закупу й збуту загального), що ставило »Гурт«, у порівнянні з іншими кооперативними союзами, в гірше положення; перспективи стати одиноким волинським кооперативним осередком для польських і для українських кооператив не були здійснені; але факт повстання реґіонального Волинського Кооперативного Союзу з правами законної ревізії було осягнено. Перед українськими кооперативами, що досі обєднувалися в РСУК, стала дилема: або вписатися в члени вже існуючих варшавських союзів, або спільно з основоположниками »Гурту« стати в ряди творців окремого

волинського союзу. Не було дано можливости вибору молочарським і кредитовим кооперативам, яких »Гурт« не мав права обєднувати й які мусіли піти в члени Союзу Рільничих Кооператив; але було дано це право вибору всім споживчим кооперативам, яких на Волині було тоді (та й тепер є) величезна більшість.

Треба ствердити, що українські кооперативи (величезна їх більшість) не пішли лавою до »Гурту« і не стали в ряди його сторонників; вони воліли шукати дальших форм життя в варшавських союзах. Але щоб зрозуміти причину того явища, треба мати на увазі, що »Гурт« від самого початку свого існування став на шлях експерименту, впроваджуючи до своєї орґанізаційної системи де-які зовсім відмінні від інших союзів засади, які казали існуючим вже кооперативам глибоко призадуматися над тим, чи в »Гурті« зможуть вони продовжувати започатковану працю. Ці засади були такі:

1. Засада кооперативна: »Гурт« обєднує тільки такі кооперативи, які обслуговують виключно своїх членів. Ця засада — це, безумовно, »ортодоксія« в кооперативному житті, це найчистіша ідея піонерів кооперативного руху. Але в життєвій практиці цю засаду було тяжко реалізувати, а тому всі інші коперативні союзи в Польщі вважали цю засаду за ідеал, до якого треба стреміти, але в практиці не боронили кооперативам продавати нечленам. Таку практику стосувалося й в українських кооперативах, які не могли відразу перейти на засаду обслуговування тільки членів.

2. Засада економічна: »Гурт« обєднує кооперативи, що мають великий район діяльности, а в тому районі багато крамниць (розділень). У проводі кооперативи стоїть Управа, яка не виконує сама господарчої, виховної й орґанізаційної праці, а наймає до праці фахового керовника. Управі підлягають усі роздільні, якими на місцях завідують шафарі під оком філіяльних комітетів і сама Управа підлягає 12-особовий Надзірній Раді, які покликують не Загальні Збори всіх членів кооперативи, а Загальне Зібрання Представників — по 1 на кожних 10 членів. Засада ця мала на меті творити сильні економічно установи з великою кількістю членів і поважними власними капіталами до обороту. Для українських кооператив, що майже всі були малими сільськими кооперативами, прийняти цю засаду — значило ліквідуватися й творити великі районові орґанізації, а на це не легко було зважитися.

3. Засада політична: »Гурт« обєднує такі кооперативи, що їх членами можуть бути й поляки й українці; тим самим у проводі — в Управах і Радах можуть бути представники обох громадянств. Засади цієї українське громадянство не оспорювало, вважаючи її за добру. На практиці вона була тяжкою до здійснення.

Оце й були причини, що українська кооперація не підтримала »Гурту«; додаймо до того, що кредитові й молочарські кооперативи не могли взагалі піти до »Гурту« й мусіли шукати порозуміння з іншим союзом, а це мало свій вплив і на решту кооператив, — а зрозуміємо, що причини того досить цікавого явища, що українська кооперація не підтримала реґіонального осередку, а пішла до варшавського союзу, треба шукати не в ворожому наставленні провідників української кооперації, як це дехто пробує робити, а тільки в самому »Гурті«, який замало рахувався з реальною волинською дійсностю.

Кілька літ існування »Гурту« підтвердило, що засади, на яких цей союз був збудований, хоч і добрі в теорії, мало надавалися в тереновій діяльності в практиці. »Гурт« обєднав до 40 (переважно районових) кооператив, які самі провідники »Гурту« й творили; ці кооперативи мали 20.000 членів. В економічній ділянці кооперативи не осягнули значніших результатів. Рівнож і в ділянці суспільно-виховної праці »Гурт« не здобув поважніших ефектів, м. і. тому, що провід »Гурту« тільки останнього року звернув на цю ділянку більше уваги.

Але ми знаємо, що досягнень кооперативної праці не можна мі-

ряти її білянсом; економічна ділянка кооперативної праці — це тільки засіб до здійснення ідеалу, а не мета. Метою кооперативної праці є перетворити душу людини, як людини-одиниці, й душу людини-загалу. Для того, щоб цю мету здійснити, треба нераз жертвувати економічною ділянкою, треба жертвувати білянсом.

На протязі кількох років праці »Гурт« виховав громаду кооперативних робітників, які вірили в слушність усіх трьох засад, що на них »Гурт« спирався. Вірили в кооперативну ортодоксію, що казала обслуговувати тільки членів; вірили в перевагу системи районових кооператив над односклеповими кооперативами, а вкінці — вірили, що тільки спільною працею польських і українських кооператорів можна двигнути волинське село на вищий щабель економічного, культурного й громадського життя. На терені »Гурту« не було суперечок за права української мови, не було суперечок за рівні права для поляків і українців; і ті й ці були тут рівноправними співгосподарями й співробітниками; і одні й другі мали на увазі велич ідеалу — працю для спільної справи, а для здійснення того ідеалу йшли собі на уступки в дрібних справах.

Сьогодні »Гурт« перестає існувати. Очевидно, могло бути так, що зовнішні причини, незалежні від волі провідників »Гурту«, казали цим провідникам шукати інших форм для продовжування праці над реалізуванням кооперативної ідеї; в тому випадку була б мова тільки про ліквідацію »Гурту« як установи. Але могло бути й так, що до ліквідації »Гурту« довели причини внутрішні, які можна б і по імені назвати: брак віри в саму ідею, яку провід »Гурту« досі репрезентував; коли так, то ліквідація »Гурту« перестає бути ліквідацією установи, а набірає значення капітуляції ідеї в її ортодоксійній формі.

Сьогодні не час дати відповідь на цю дилєму; саме життя дасть на неї відповідь у скорому часі.

Від Редакції »Кооп. Респ.«: Не знаючи куліс справи, не можемо заняти становища до справи. Треба виждати, аж виясниться, хто був справжнім ініціятором ліквідації »Гурту«.

ПО ВОЄННІМ НАПРУЖЕННІ.

Довгі тижні гострого воєнного напруження мала свій відгомін в економічному житті. Звільнила свій біг машина господарської виміни товарів і грошей. Майже зовсім припинилася, і так квола, міжнародня торгівля, а ще більше потрясення відчув грошовий ринок. Власники конт у банках і щадницях, в побоюванні за долю своїх льокат, масово вимагали звороту своїх капіталів; гуртівники промислових виробів обмежили висилку товарів своїм відборцям детайлістам, лякаючись за їх виплатність; гуртівники збіжжа виявляли меншу активність у скупі, не знаючи, чи не прийдеться скупленого віддати на потреби війська; хлібороби відтягалися з продажу, боячись за певність паперового гроша і ставлячи вище посідання зерна у шпихлірі.

Як інформує преса, Банк Польскі прийшов з грошевою допомогою польським банкам і касам (300 міл. зл.) на найконечніші виплати вкладок. Як подає з ГКЧ дир. РСУК п. О. Луцький, також українські кредитові установи відчули наслідки нервовости вкладників, особливо в останньому тижні кризи. Є це доказом повної справности наших установ, що без допомоги з боку, з власних грошевих резерв вони зуміли вдоволити всі вимоги своїх вкладників. Центральна Каса нашої кооперації урухомила своє касове поготівля, виплачуючи українбанкам кругло 200 тисяч злотих з їх конт.

В секторі Центросоюзу напруження проявилося передусім застоєм у збуті продуктів. Біля 20 ваґонів яєць, приготованих до експорту, могли підпасти зіпсуттю. Частину умістив ЦС у своїй холодільні в Ґдині, кілька ваґонів вислав до Анґлії льоко пристань англійська, себто транспортуючи на своє власне, а не купуючої фірми ризико. Грошеве положення було тяжке, бо з попередніх висилок належалося біля 150.000 зл. з Чехословаччини і годі було ці гроші дістати. Мимо тих всіх перепон наша збу-

това організація не припинила своєї праці. Тим зберегла основи довіря і доставця і відборця.

Характеристичне, що доставці промислових товарів не зменшили своїх достав для Центросоюзу, хоч приватним замовникам обмежували достави (як відомо, практикується короткий кредит) іноді до половини.

ПРОТИБОРГОВА АКЦІЯ У 1937 Р.

У 43. числі ГКЧ подає директор ревізійного виділу РСУК п. М. Капуста підсумки протиборгової акції у 1937 році. Сума споживчих кредитів у 2251 сільських закупно-збутових кооп-ах була:

грудень 1936 р. — 1.255.094 зл.
„ 1937 р. — 1.150.385 „
зменшення на 104.709 „
себто на 8,34%.

Цим вислідом можнаби евент. вдоволитися, якби не те, що на причини, зменшення суми кредитів склалося не тільки вирівнювання довгів членами, а й відписування нестягальних боргів кооперативами (в ост. році відписано на суму 32.734 зл., або 2,6%). Зменшення суми боргів більше, як є, але кооперативи на місце стягнених кредитів уділюють нових. Таким чином, пише дир. М. Капуста, »одною рукою усувається зло, а другою твориться для нього нову підставу«. »Завідуючі органи кооп-в разом з крамарями роблять усе, щоби оминути видані інструкції РСУК«.

З поданого подрібного реєстру стану боргів по округах довідуємося, що є райони (2), де пересіч боргу на одну кооперативу переступає 1000 зл. (Устрики кругло 1500 зл., Глиняни 1320 зл.). Інші райони мають 600, 500, 400, деякі понад 200 зл. пересічі. Стан на загал лихий.

ХРОНІКА

РУХ ГУРТОВИХ ЦІН ЗА РІК.

Останній рік, за даними »Вядомосці Статистичних« приніс такі зміни в гуртових цінах в Польщі:

	серпень 1937	серпень 1938
збіжжа	**55,5**	**37,8**
тварини	46,4	44,1
набіл	46,8	43,3
мука — каша	50,7	49.7
цукор, спірт, пиво	71,3	71,3
тютюн	96,8	96,8
сіль	91,8	91,8
мінеральне паливо	79,5	79,7
дерево сире	64,0	51,3
волок. сирівці	39,5	33,1
шкіри сирі	44,6	34,7
залізо	79,9	79,9
шт. погної	68,5	68,5
пряжа	52,7	47,0
шкіра випр.	51,5	47,4
папір	55,8	55,8
Готові вироби:		
для рільної продукції	64,9	65,5
для промислової продукції	75,2	76,5
тканин	58,6	56,1
одяг і обува	48,4	46,8
мило	71,7	68,7
харчі взагалі	**61,7**	**58,9**
продукти рільників	**49,7**	**41,0**
в тім землеплоди	**53,1**	**38,1**
промислові артикули	**60,8**	**56,9**
в тім: **скартелізовані**	**78,1**	**77,4**
нескартелізовані	**56,7**	**51,4**
пром. артикули, що **купує село**	**66,4**	**64,7**